

BARTŁOMIEJ MICHALAK

Partie protestu w Europie Zachodniej. Analiza relewancji politycznej
Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, ss. 312

ARKADIUSZ Ł. FORDOŃSKI

Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych UMK

Odczarowując partie protestu

Temat partii protestu jest obecny w wielu publikacjach naukowych i tym liczniejszych artykułach o charakterze publicystycznym. Do tej pory brakowało jednak na polskim rynku wydawniczym jakiegokolwiek próby całościowego przedstawienia tych, coraz istotniejszych dla funkcjonowania zachodnioeuropejskich systemów partyjnych, podmiotów. Ambitnego zadania przeprowadzenia naukowej analizy tego zagadnienia, podjął się w swej pierwszej książce, stanowiącej jednocześnie efekt pomyślnie obronionej pracy doktorskiej Bartłomiej Michalak – adiunkt w Zakładzie Teorii Polityki Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu imienia Mikołaja Kopernika w Toruniu. Autor publikacji w ramach swych zainteresowań badawczych skupia się nie tylko na kwestiach funkcjonowania systemów partyjnych, ale także na zagadnieniach dotyczących marketingu politycznego, opinii publicznej oraz systemów wyborczych, to zaś predestynuje go do całościowego ukazania zagadnienia stanowiącego temat książki. Pozwala mu także ukazać zachodzące zmiany w perspektywie dalece wykraczającej poza prostą sumę oddziaływań międzypartyjnych. Należy zauważyć, że badane organizacje znacznie odbiegają od specyfiki tradycyjnych partii politycznych, toteż dużym wyzwaniem było takie opracowanie zestawu metod badawczych, by dostrzec te z pośród ich cech, które decydowały o odrębności, a zarazem o niewątpliwym sukcesie, który jako grupa odniosły.

Bartłomiej Michalak we wstępie dokonuje krótkiego wprowadzenia w zakres omawianych zagadnień, przedstawiając zrzęby głównych koncepcji naukowych opisujących zmiany europejskiego systemu partyjnego. Prezentuje ponadto problemy związane z używaniem w dyskursie politycznym oraz prasowym pojęć „Nowej Lewicy” oraz „Populizmu”. Zwraca uwagę, że oba te

sformułowania nabrały określonego zabarwienia emocjonalnego, dlatego też na gruncie nauki znacznie utrudnione jest rzetelne badanie przy ich użyciu tych spośród europejskich ugrupowań, które zaliczają się do kategorii partii protestu. Co ważne, przedstawia także szerokie, bo obejmujące aż dwadzieścia siedem punktów, zestawienie problemów badawczych. Ponadto ukazuje swą główną hipotezę badawczą i osiem służących jej zweryfikowaniu subhipotez. Anonsuje również wykorzystywane w procesie badawczym metody.

Konstrukcja monografii Bartłomieja Michalaka cechuje się znaczącą przejrzystością i uporządkowaniem wywodu. Duże znaczenie ma z tej perspektywy pierwszy rozdział, w którym pojawiają się szczegółowe rozważania teoretyczne nad istotą partii protestu oraz sposobami ich klasyfikowania. Na kolejnych stronach zestawione zostają efekty dotychczasowych badań naukowców zajmujących się tym zagadnieniem. Co ważniejsze, autor dokonuje ich syntezy, przedstawiając listę siedmiu wyróżników ugrupowań należących do kategorii będącej przedmiotem rozważań zawartych w książce. Bazując na tej podbudowie, ukazuje typologie porządkujące omawianą grupę, a ponadto rozwija szczegółowy opis poszczególnych ich elementów. Użyciu części nazw towarzyszą rozważania definicyjne o charakterze językowym, mające na celu precyzyjniejsze oddanie zarazem sensu podanych kategorii, jak i przyczyn konkretnych wyborów dotyczących formy zastosowanych określeń. Nie brak w pierwszym rozdziale również wprowadzenia w teoretyczne aspekty kluczowego w tym wypadku pojęcia systemu partyjnego. Stanowi on wszak śródowisko, gdzie po pierwsze: partie egzystują, a po wtóre: na którego zmiany mają w ostatnich dekadach coraz istotniejszy wpływ.

Kluczowym pojęciem opisującym rolę partii w systemie politycznym (w tym także rolę partii protestu) jest jej relewancja. To właśnie *Analiza relewancji politycznej* stanowi podtytuł prezentowanej monografii i to przede wszystkim jej badaniu służą zastosowane metody. Rozdział drugi *Teoretyczny model relewancji* jest w istocie wprowadzeniem we wspomniane powyżej metody. Jest to po pierwsze przewodnik po dotychczasowych koncepcjach służących badaniu i opisywaniu tego niezwykle istotnego, ale zarazem trudno uchwytnego parametru, po drugie zaś przybliży autorskie podejście naukowca do tego zagadnienia, dając szczegółową wykładnię zastosowanych technik. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż poszczególne techniki są ilustrowane symulacjami ich zastosowania oraz, że gdy jest to wskazane, autor posługuje się zestawieniem tabelarycznym pozwalającym na lepsze zrozumienie mechanizmu prezentowanego narzędzia.

Rozdział trzeci: *Przelamywanie przez partie protestu barier wejścia do systemu partyjnego*, czwarty *Relewancja partii protestu na arenie parlamentarno-gabinetowej* oraz piąty *Rola ugrupowań protestu w procesie zmiany europejskich*

systemów partyjnych, w sposób kompleksowy prowadzą nas przez kolejne stopnie, na których partie protestu zaznaczały swą obecność w ramach funkcjonujących układów oddziaływań politycznych. W kontekście rozdziału trzeciego szczególnego znaczenia nabiera podjęta w jego ramach próba zarysowania warunków, w jakich kształtowały się partie protestu i dzięki którym czerpały siły do swego sukcesywnego rozwoju. Na jego kartach znajdują się uporządkowane chronologicznie opisy powstawania kolejnych zachodnioeuropejskich ugrupowań protestu, a także zestawienie obrazujące przełamywanie przez nie barier wejścia w ramy systemu partyjnego. Pojawiają się wykresy wskazujące na znaczne przyspieszenie rozwoju ugrupowań prezentowanego nurtu w latach osiemdziesiątych oraz na fakt, iż od zaistnienia poszczególnych z nich do ich inkorporacji w ramy systemów mijał bardzo zróżnicowany okres zależny od zarysowanych w części opisowej uwarunkowań historycznych, a często także potencjału liderów poszczególnych ugrupowań. Bardzo cenna poznawczo staje się tabela prezentująca dotychczasowy staż parlamentarny wszystkich badanych ugrupowań oraz ich skuteczność w uzyskiwaniu reprezentacji w toku kolejnych elekcji. Autor dowodzi, iż partie protestu uzyskały relewancję polityczną na arenie parlamentarnej, twierdzi ponadto, że główne zagrożenie dla nich stanowią nie tradycyjne ugrupowania, ale inne partie protestu, które swój przekaz programowy kierują do tej samej grupy elektoratu. Płynię z tego ciekawa, a zarazem silnie uargumentowana konkluzja, w myśl której partie protestu mają już ugruntowaną pozycję w ramach większości zachodnioeuropejskich systemów partyjnych, a ewentualne zmiany mogą dotyczyć przede wszystkim zastępowania jednych ugrupowań tej grupy przez inne, to zaś jest spowodowane właściwym dla nich niskim poziomem instytucjonalizacji.

Kompleksowa jest również analiza, jaką odnajdujemy w części poświęconej obecności partii protestu na arenie parlamentarnej i wciąż rzadkiej, ale jednak w wypadku ośmiu ugrupowań notowanej, aktywności w ramach gabinetów rządzących. Także ten rozdział jest obrazowany licznymi tabelami oraz wykresami przedstawiającymi tak wyniki wyborcze, jak i potencjał parlamentarny i wynikający po części z niego potencjał koalicyjny poszczególnych partii. Interesującymi w tym kontekście są spostrzeżenia autora dotyczące jakościowych kryteriów partycypacji rządowej. Możliwości poszczególnych partii nie są wszak prostą pochodną liczby miejsc, jakie ich przedstawiciele zajmują w parlamencie. W wielu wypadkach istotniejszym jest stosunek potencjalnych koalicjantów zaliczających się do bloku partii prosystemowych.

W ostatnim rozdziale pracy Bartłomiej Michalak korzystając z efektów wcześniejszych rozważań, dokonuje przy tym wnioskowania, którego efek-

tem jest przedstawienie zależności, jaka wystąpiła między pojawieniem się partii protestu a ewolucją europejskich systemów partyjnych. Przede wszystkim skupia się on na prezentowaniu swych autorskich koncepcji w tym wciąż słabo zbadanym obszarze. Staje na stanowisku, że przemiana rozpatrywanych układów, była w niebagatelnej części pochodną pojawienia się partii protestu. Wskazuje ponadto na znaczenie konsensusu wobec katalogu kwestii będących przedmiotem polityki, jaki został wypracowany w ramach systemu kartelowego dla pojawienia się grup osób, które uznawały, że ich interesy nie są na arenie politycznej reprezentowane. To one z czasem stały się bazą poparcia dla ugrupowań antysystemowych. Istotnym spostrzeżeniem jest również to, że izolacja ugrupowań protestu na arenie parlamentarnej miała paradoksalnie pozytywne znaczenie dla kształtowania się ich poparcia społecznego oraz, że ich pojawienie się na scenie politycznej wpłynęło na zaistnienie w ramach panującego porządku dyskursu nowych kwestii problemowych, do których uwzględnienia zostały zmuszone także tradycyjne siły polityczne.

Uporządkowanie i synteza uprzednio sformułowanych wniosków to najistotniejszy punkt podsumowania *Partii Protestu w Europie Zachodniej*. Bardzo istotną rolę odgrywa w nim także uwypuklenie kluczowej dla obrazu partii protestu, wrogiej im postawy mediów i pozostałych ugrupowań. Zaś na osobną wzmiankę zasługują kontynuowane w tej części rozważania dotyczące kategorii relewancji, szczególnie opinia, iż zjawisko relewancji może być stopniowane. Według autora dzięki tego rodzaju zabiegowi, możemy porównywać je nie tylko pomiędzy kategoriami partii politycznych, ale także w ramach ich konkretnych grup¹.

Monografia Bartłomieja Michalaka jest bez wątpienia wartościową pozycją wypełniającą lukę, jaka wraz ze wzrostem znaczenia partii protestu coraz widoczniej zarysowywała się w polskich badaniach nad systemami partyjnymi. Wyróżnikiem pracy jest bez wątpienia wysokie zaawansowanie metodologiczne. Godne docenienia są zarówno ścisłość formułowanych wywodów, jak i szeroki zakres oraz sposób doboru materiału poddanego analizie, a także skala wykorzystania instrumentów o charakterze matematycznym, w tym specjalistycznych programów informatycznych. Na podkreślenie zasługuje to, iż autor nie traktuje liczb jako fetyszu, ale sprawnie je zestawiając i konfrontując ze zmiennymi o charakterze jakościowym, uzyskuje wyniki dające możliwość wglądu w rzeczywistą sytuację badanych ugrupowań. Wiele wnosi także krytyczne podejście do dotychczasowych wy-

¹ B. Michalak, *Partie Protestu w Europie Zachodniej. Analiza relewancji politycznej*, Toruń 2008, s. 266.

siłków koncepcyjnych i języka debaty publicznej koncentrującej się nierząd-ko na zagadnieniu partii protestu. Książka w znacznym stopniu podważa stereotypy, jakie w przeciągu wielu lat narosły wokół funkcjonowania partii protestu, wykazując, że nie są to pierwsze ugrupowania o charakterze antysystemowym, i że w miarę ich włączania w ramy przetargów koalicyjnych, antysystemowy charakter znacznie słabnie.

Publikacja nie jest rzecz jasna pozbawiona jakichkolwiek mankamentów. Można wspomnieć chociażby o niedostatecznie wyraźnie zarysowanej górnej granicy okresu badań, w pewnej mierze arbitralnym odrzuceniu możliwości analizy rozwoju partii protestu w Wielkiej Brytanii (przykład United Kingdom Independence Party), czy pojawiającej się w kilku miejscach nieprzejrzystości, a nawet wewnętrznej sprzeczności prezentowanych wykresów. W wypadku rozdziału trzeciego warto ponadto wskazać na dość znaczne ograniczenia wykorzystanej bazy źródłowej – przez kilka kolejnych stron autor opiera się w swym opisie na kolejnych artykułach z „Rzeczpospolitej”.

Pamiętając o wspomnianych powyżej słabszych stronach, można polecić *Partie protestu w Europie Zachodniej* wszystkim tym, którzy chcieliby po- siać całościowy obraz będącego jej tematem fenomenu. Jest to publikacja rzetelna, w pewnych punktach zasługująca na miano wybitnej, acz ogólny jej obraz psują nieco niedociągnięcia, które choć w małym stopniu wpływają na zawartość merytoryczną, to utrudniają odbiór pisanej, co należy zaznaczyć, bardzo klarownym językiem pozycji. Warto zwrócić uwagę, że zawarte w książce wywody są za każdym razem oparte na logicznym rozumowaniu, zaś uporządkowanie prezentowanych elementów poszczególnych zagadnień i częste wykorzystywanie zestawień w formie wykresów i tabel pozwalają pełnić rolę podręcznika akademickiego. W połączeniu z atrakcyjną szatą graficzną zawarte na kartach monografii treści tworzą pozycję, wobec której osoby zainteresowane aktualnymi osiągnięciami polskiej politologii, nie po- winny przejść obojętnie.

ARKADIUSZ E. FORDOŃSKI